

LA ORIGINILE NOMENCLATURII. FORMAREA CLASEI POLITICE COMUNISTE (1944 - 1948)

Gheorghe Onișoru

Anii de "democrație populară" au însemnat pentru România răsturnarea unui întreg sistem de valori politice, culturale și morale. Sub protecția trupelor sovietice de ocupație, în fața unor aliați occidentali resemnați, la București a apărut și s-a dezvoltat o nouă clasă conducătoare. Explicarea acestor transformări nu poate fi realizată decît în strînsă legătură cu "decodarea" doctrinei comuniste.

Fără a intra în detalii relative la fenomenul comunismului¹, nu putem eluda cîteva elemente care au o semnificație aparte. După cum au observat numeroși specialiști în domeniu, comunismul s-a născut ca o utopie, sfîrșind în aceeași manieră². Încă din epoca "conspirației egalilor" a lui Babeuf apărea ideea că pentru realizarea societății comuniste este necesară o etapă a "dictaturii proletariatului". Dar, cum orice dictatură nu poate fi transpusă în practică decît prin intermediul unui grup care să-și asume responsabilități și merite, apăreau din start semne de imperfecțiune. Deși, ulterior, socialismul a progresat de la stadiul utopic la cel științific, esența a rămas aceeași.

Societatea comunistă a generat un nou grup de lideri, nomenclaturii³, pornind de la celebra lozincă stalinistă: "Cadrele sînt fondul de aur la Partidului". Și în România, urmare a unei sinistre acolade a istoriei, am asistat la acest proces, care a debutat sub Gheorghiu-Dej și s-a perfecționat în timpul lui Ceaușescu. Cu ajutorul unui aparat represiv performant, orice formă de opoziție a fost, practic, redusă la limite imposibile. Nu mai rămînea la apogeul "epocii de aur" decît arma umorului sarcastic, un Ion Caraion surprinzînd într-o strofă filosofia unui regim:

"Țara bouului și a vacii
Unde-și fac mendrele dracii
Țara balegii și-a cloștii
Unde ajung în frunte proștii"⁴.

În paginile următoare vom analiza succint probleme legate de preluarea ștafetei puterii în România anilor cruciali 1944-1948. Astfel, puterea comunistă a lichidat vechea elită acționînd asupra acelei "pojghițe subțiri și rafinate, selectate organic, de multă vreme sau mai de curînd, care are menirea să gîndească problemele istoriei și viitorului unui popor și să-l înzestreze cu o conștiință națională"⁵.

Apropierea trupelor sovietice a declanșat o puternică emulație printre liderii minusculului Partid Comunist din România. La 4 aprilie 1944, Istvan Foris a fost înlăturat din fruntea partidului, fiind înlocuit de un grup ce-l avea în frunte pe "românul" Gheorghe Gheorghiu-Dej. Ulterior, Foris va fi arestat (9 iunie 1945) și asasinat de foștii tovarăși⁶. Pînă la Conferința Națională din octombrie 1945, conducerea va fi asigurată de un grup în care Gheorghiu-Dej și Teohari Georgescu au reprezentat "aripa internă", iar Ana Pauker și Vasile Luca pe cea "externă". Mai tîrziu, Georgescu îl va părăsi pe Gheorghiu-Dej, deplasîndu-se spre grupul rival. Alături de comuniști remarcăm activitatea depusă de liderul Frontului Plugarilor, Petru Groza.

Simpla trecere în revistă a principalelor date biografice a celor de mai sus relevă cîteva elemente demne de interes. Astfel, Gheorghiu-Dej provenea dintr-o familie de muncitori (născut la Bîrlad, în 1901, în casa lui Tănase Gheorghe). Se afirmă cu ocazia grevelor din ianuarie-februarie 1933, cînd va fi arestat și judecat. Reușește să evadeze în august 1944. Dintre multele portrete care i-au fost dedicate, am ales pe cel creionat de Nicolae Penescu, fost ministru de interne din partea Partidului Național Țărănesc (noiembrie 1944), care surprinde în cîteva cuvinte esențialul: "L-am cunoscut pe Gheorghiu-Dej cînd făceam parte din al doilea guvern (Sănătescu - n.n.) - era un om cu o oarecare personalitate, dar dur și foarte indicat pentru aplicarea metodelor staliniste în România"⁷.

Tot în țară se găsea la 23 august 1944 și Teohari Georgescu, care fusese arestat, împreună cu Iosif Chișinevski, la 24 aprilie 1941. Cel care a deținut timp de șapte ani importantul portofoliu al Internelor s-a născut la 31 ianuarie 1908. Trecut în aripa Puker-Luca, Teohari Georgescu avea să fie înlăturat din funcție în 1952. Au urmat arestarea și ancheta, între 18 februarie 1953 și 20 mai 1956, după care a fost eliberat. Pînă la moarte (21 ianuarie 1976) a lucrat pe post de corector, fiind promovat apoi director la Întreprinderea Poligrafică "13 decembrie 1918" din București⁸.

O biografie pe măsura rolului jucat are și Ana Pauker. Născută la Codăești, la 13 decembrie 1893, s-a căsătorit cu Marcel Pauker la Paris, după un eșec amoros cu librarul Steinberg-Hasefer. Aflată în Uniunea Sovietică, l-a denunțat pe soțul său că este troțkist, motiv pentru care acesta va fi asasinat din ordinul lui Stalin. Arestată în 1935, judecată la Craiova în celebrul, de acum, proces din 1936, va face obiectul unui schimb de prizonieri între România și U.R.S.S., în 1940. În anii războiului a lucrat la Radio Moscova, jucînd un rol important în organizarea diviziei Tudor Vladimirescu. După 1944 devine principala rivală a lui Gheorghiu-Dej la șefia partidului. Totuși, în ciuda multor previziuni, Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 l-a confirmat pe Gheorghiu-Dej drept lider, în detrimentul Anei Pauker. Printre alte cauze, asupra cărora nu insistăm aici, trebuia subliniată impopularitatea "tovarășei Ana" în rîndurile cetățenilor, fapt ce a determinat păstrarea ei în rezervă și pe linie de stat. Abia la 6 noiembrie 1947, în urma îndepărtării lui

Gheorghe Tătărescu din guvern, Ana Pauker va prelua Ministerul Afacerilor Externe. Eliminată în 1952 din toate funcțiile, ea va fi chiar arestată două luni (februarie-aprilie 1952), după care va lucra la Editura Politică. A murit la 3 iunie 1960⁹.

Quartetul care a dominat Partidul Comunist între 1944-1952 este completat de Vasile Luca, un secui născut în 1898, în județul Trei Scaune. Pe parcursul războiului a fost maior în Armata Roșie, iar după 23 august 1944 a jucat un rol important la "Scînteia". Și el va intra în guvern tot în noiembrie 1947, preluând Ministerul de Finanțe¹⁰. Luca a secondat-o pe Ana Pauker în disputa cu Gheorghiu-Dej, fiind, în consecință, îndepărtat din structurile puterii după 1952.

Deși n-a făcut parte din elita Partidului Comunist, Petru Groza a adus servicii majore comuniștilor într-un interval decisiv. La 23 august 1944 avea deja în spate o carieră politică notabilă, fiind ministru în cele două cabinete Averescu și deputat între 1920-1927. Prim-ministru între 1945-1952, trecut apoi pe funcția onorifică de președinte al prezidiului Marii Adunări Naționale, Petru Groza a încetat din viață la 7 ianuarie 1958, fiind înmormîntat cu toate onorurile¹¹.

Din perspectiva imediată a intervenției noastre, vom urmări, apelînd la informațiile de arhivă, cum au încercat și reușit comuniștii să se infiltreze în aparatul puterii de stat. Pentru aceasta, rapoartele organelor abilitate ale statului privind creșterea numerică a Partidului Comunist și a aliaților săi au o rezonanță aparte.

În teritoriu, comuniștii și aliații lor au trecut, încă din toamna lui 1944, la suplinirea unui dublu deficit: de membri și, mai ales, de cadre pregătite. Pentru a reuși au acționat în direcția acaparării funcțiilor din aparatul administrativ (prefecturile și primăriile în primul rînd), utilizînd în această direcție metode de forță, bazîndu-se pe mijloace de propagandă verificate în Uniunea Sovietică. În mod concret, cităm situația din județul Ilfov, așa cum este surprinsă într-o notă a Direcției Siguranță și Ordine Publică din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei, din 5 octombrie 1944:

"Delegații Partidului Comunist activează pe teritoriul rural și procedează în mod arbitrar la schimbarea șefilor autorităților administrative locale. Cu această ocazie desfășoară o intensă propagandă comunistă, promițînd țăranilor exproprierea marilor proprietari și desființarea unora din instituțiile de stat. Semnalăm următoarele cazuri înregistrate recent pe teritoriul județului Ilfov:

1) În ziua de 24 septembrie 1944, a sosit în comuna Crevedia, județul Ilfov, numitul Dan Alexandru, care dîndu-se drept reprezentant al Partidului Comunist a convocat un comitet sătesc, menit să înlocuiască actuala administrație locală. De remarcat că în comitet s-au înscris în majoritate oameni fără nici un căpătîi și gata la fapte rele, dintre care mulți au fost legionari.

2) În ziua de 27 septembrie 1944, un profesor cu numele de Dănică a sosit în comuna Șoldanu, județul Ilfov, unde acționînd în numele Partidului Comunist,

a procedat la schimbarea primarului în funcție, înlocuindu-l cu un alt locuitor constituind un comitet sătesc compus din 25 persoane.

3) În ziua de 29 septembrie 1944, a sosit în comuna Bolintinul din Vale, județul Ilfov, un delegat al Partidului Comunist, care a pus în vedere primarului să-și dea demisia. Populația sesizându-se de acest fapt, s-a adunat la primărie unde delegatul Partidului Comunist încercând să vorbească sătenilor nu numai că nu a fost ascultat, ci chiar desaprobat, iar unii săteni nu s-au sfiit să se exprime că «dacă vine cu asemenea vorbe în comună trebuie omorât».

4) În ziua de 29 septembrie 1944, a avut loc o adunare în comuna Chitila, județul Ilfov, convocată de trei muncitori din București. Au participat circa 150 de persoane. Tema principală a discuției a fost înlocuirea primarului și a notarului. Noul primar numit de comuniști prezentându-se să ia postul în primire nu a putut intra în funcțiune deoarece primarul titular i-a cerut ordinul autorității superioare¹².

Acționând pentru împiedicarea acestor schimbări abuzive, a căror amploare atinsese nivelul național, Inspectoratul General al Jandarmeriei a emis ordinul circular 42.205/6 octombrie 1944, prin care se cerea arestarea și trimiterea în justiție a tuturor celor care încercau schimbarea autorităților prin forță¹³. Situația era și mai gravă în Moldova, acolo unde - conform unei note, din 8 noiembrie 1944, asupra măsurilor pentru restabilirea administrației românești¹⁴ - "Prefecții și Primarii «desemnați de popor» și numiți cu agreementul Comandamentului Sovietic, în mare parte nu îndeplinesc condiții legale de numire, mai ales în ceea ce privește studiile". Toate tentativele guvernului de restabilire a legalității au fost lovite de nulitate în fața poziției comuniștilor, sprijiniți pe față de Kremlin.

S-a ajuns ca, în scurt timp, Partidul Comunist și Frontul Plugarilor să devină, cel puțin pe hârtie, partide de masă, același aflux înregistrându-se și spre Partidul Social Democrat. De exemplu, din raportul de activitate al Regionalei Moldova a Frontului Plugarilor pe intervalul octombrie 1944-iulie 1945, rezultă următoarea evoluție *scriptică* (datele reale exacte sînt imposibil de stabilit, ele diferind de la un raport la altul) a organizației:

1944, octombrie, bazele

noiembrie, 8 organizații județene cu 3.500 membri

decembrie, 9 organizații cu aproximativ 13.000 membri

1945, ianuarie, 11 organizații județene

februarie, 93.500 membri

martie, 112.000 membri

aprilie, 147.471 membri

mai, 170.768 membri¹⁵.

În privința evoluției numerice a Partidului Comunist, cifrele oficiale surprind aceeași dinamică:

1945, februarie, 16.000 membri

martie, 35.000 membri

aprilie, 42.633 membri

iulie, 101.810 membri

octombrie, 256.863 membri

1946, iunie, 717.490 membri

1947, decembrie, 803.831 membri¹⁶.

Pînă în martie 1945, comuniștii au încercat prin orice mijloace să destabilizeze situația pentru a demonstra incompetența guvernului¹⁷. Astfel, au luat în înțta trupe paramilitare controlate de ei, scopul lor fiind de a obține puterea "în numele poporului". Semnificativă este nota Inspectoratului General al Jandarmeriei nr.54.240/16 februarie 1945, din care reținem:

"În rîndurile membrilor din Partidul Comunist circulă lozinca: «Fiecare comunist, trebuie să fie și polițist». În rîndurile Partidului Comunist ar urma să se distribuie arme. Criteriul de distribuire este obținerea garanției a doi membri din partid că cel ce urmează a primi arma este un om de încredere și nu o va folosi în mod abuziv în certuri, scandaluri etc."¹⁸.

Unde se termină discursul propagandistic și unde începe realitatea? Iată o problemă asupra căreia trebuie să se insiste întrucît s-a ajuns la însușirea unor formule-tip ale propagandei comuniste, fără a fi verificată autenticitatea lor. Un exemplu în această direcție se poate referi la statutul minerilor din Valea Jiului, considerați - în timpul dictaturii comuniste, dar și între 1990-1996 - sprijinul de nădejde al puterii. Astfel, o notă informativă a Inspectoratului General al Jandarmeriei, din 16 februarie 1945, surprinde cum priveau, în realitate, minerii din Valea Jiului discursul comunist: "În ziua de 27 ianuarie crt. a avut loc la mina Lupeni, județul Hunedoara, o adunare a muncitorilor la care a vorbit delegatul Ministerului Comunicațiilor, anume Postanski, îndemnînd pe muncitori să depună eforturi mai mari pentru a ridica standardul de producție. Muncitorii au întâmpinat în repetate rînduri pe vorbitor, cerînd să li se distribuie alimente de consum de la Societate ca și în trecut.

La această cerere a lucrătorilor, Postanski le-a răspuns că în timpul regimului dictatorial muncitorii din Valea Jiului au lucrat din greu, iar acum în regimul de libertate de gîndesc numai la greve.

Muncitorii în unanimitate i-au dat următoarea replică: «Da, am muncit, dar atunci am avut slănină».

La replica muncitorilor, Postanski a răspuns că slăcina care li se distribuia era furată din Transnistria. În continuare, vorbitorul a prezentat o bucată de cărbune din Rusia, lăudînd felul de muncă al muncitorilor sovietici. La acesta cuvinte, muncitorul român Manta i-ar fi răspuns: «Trimiteți-o armatei roșii, nouă să ne dați slănină».

Vorbitorul l-a apostrofat cu diverse injurii, l-a amenințat cu pistolul, apoi l-a bătut pînă la sînge¹⁹.

În ciuda progreselor cantitative, conducerea comunistă era conștientă de marile lipsuri ale Partidului. De altfel, la Conferința Națională din octombrie 1945, însuși Gheorghiu-Dej sublinia în Raportul Politic că: "Prima mare lipsă a Partidului nostru constă în aceea că influența sa politică întrece cu mult cadrele sale organizatorice. În același timp, creșterea ideologică și politică a cadrelor noastre nu ține pas cu creșterea partidului"²⁰. Afirmățiile lui Gheorghiu-Dej se bazau pe o analiză realistă și lucidă, fapt relevat de situația de la nivelul organizațiilor regionale. De exemplu, în Regionala Moldova, primele șase trepte ale ierarhiei erau ocupate în ordine, de doctorul Vasile Mârza, textilistul Simion Bughici, plugarul Stelian Tîrcă, lăcătușul Constantin Burghilea, strungarul Gheorghe Chitic și fotograful Manole Bondăraș²¹. După cum lesne se poate observa, exceptîndu-l pe doctorul Mârza (care va fi recompensat pentru meritele politice prin primirea în Academia R.P.R.), toți ceilalți erau departe de cerințele locurilor pe care le ocupau pe linia unui partid care domina România.

După abdicarea Regelui, întreaga putere în stat aparținea comuniștilor, care începuseră să-și recicleze oamenii. Vom apela, din nou, la un exemplu concret. Este vorba despre primii doi membri ai Biroului Județean Iași al Frontului Plugarilor care a funcționat pînă în 1953 ca o anexă la sate a Partidului Muncitoresc Român. Astfel, președinte era Gheorghe Lefter, plugar, avînd șapte clase primare, completate cu școala medie a organizației P.M.R. din Iași, urmată între 26 ianuarie - 8 martie 1948. Secretar era Mihai Gheorghiu cu șapte clase, dar care absolvise un *curs antifascist seral de cadre*, în 1943, în lagărul 84/2 din U.R.S.S.²²

Noua conjunctură a anilor 1947-1948 a favorizat reglarea conturilor la vîrfurile ierarhiei comuniste, prima victimă cu un nume rezonant fiind Lucrețiu Pătrășcanu. După ce, în urma fuziunii P.C.R. cu P.S.D., 21-23 februarie 1948, a rămas în afara Comitetului Central, la 24 februarie va demisiona din funcția de Ministru al Justiției. La scurt timp (27 aprilie) a fost arestat, deși un mandat pe numele său a fost emis abia la 24 august. Pătrășcanu era acuzat că a fost agent al fostei siguranțe și spion englez²³.

Lupta pentru un loc în noile structuri era direct proporțională cu numărul doritorilor. Apelăm la un exemplu care va demonstra că în România, deși ocupația sovietică a avut un rol preponderent, cauzele interne nu trebuie omise sau minimalizate. De asemenea, documentul următor poate lumina una din numeroasele fațete ale întrebării cum a fost posibil? Așadar este vorba despre o scrisoare trimisă din Alba Iulia, la 29 iulie 1947, de un oarecare Mihai Mihai, liderul Partidului Comunist, Gheorghe Gheorghiu-Dej:

"Domnule Secretar General,

Subsemnatul Mihai Mihai, din Alba Iulia, strada Simion Bărnuțiu nr.20. după informațiile primite de la mai mulți cetățeni ai orașului și din declarațiile primite de la mai mulți tovarăși m-am hotărît să aduc la cunoștința forurilor superioare din București, cu gîndul că îmi fac datoria față de partid și față de orașul,

adică de cetățenii orașului Alba Iulia. Am speranța că documentele ce le predau forurilor în drept nu vor fi însă la dosar ci vor fi utilizate și rezolvate spre binele P.C.R. și al tuturor. Pentru a putea descoperi tot ce se petrece în orașul nostru rog respectuos a încredința unu sau doi agenți secreți ai Partidului, direct din București. Eu și mai mulți tovarăși ne obligăm a da tot concursul la facerea unor cercetări amănunțite în cauza mai sus arătată. Totodată rog respectuos ca toată lucrarea să fie ținută secret căci altfel sînt expus cu viața, fiindcă acești oameni cînd vor afla care e denunțatorul, sînt capabili la orice.

Cu deosebit respect,

ss/ Mihai Mihai

Domniei Sale Domnului Secretar General al P.C.R. Central²⁴.

Avînd asentimentul Centrului, la scurt timp, autorul scrisorii l-a denunțat pe primarul orașului Alba Iulia²⁵.

După 1948, cum s-a observat deja, societatea românească va fi divizată între aparatul puterii - noua elită - și populația, care devine obiectul procesului totalizator²⁶.

- 1 Există o bogată și valoroasă literatură istorică în această direcție. Semnalăm aici doar o apariție mai recentă, François Furet, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, București, 1996.
- 2 Putem considera că prăbușirea regimurilor comuniste din Uniunea Sovietică și Europa de Est marchează sfîrșitul comunismului mondial, chiar dacă la această oră sistemul este încă la putere în Asia, China fiind noul lider, și Cuba. Totuși, comunismul a încetat să mai fie o amenințare pentru securitatea mondială.
- 3 Formula, clasică, este datorată lui Michael Voslensky, *Les maîtres de la Nomenklatura*, Paris, 1989.
- 4 Ion Caraion, *Insectele tovarășului Hitler*, München, 1982, p.10.
- 5 Dan A. Lăzărescu, *Rolul elitelor în istorie*, în "Polis", 4/1995, p.49.
- 6 N. I. Florea, Ștefan Foris. 1892-1946, în "Analele de istorie", nr.3/1972, p.150-153.
- 7 Nicolae Penesco, *Le Roumanie de la démocratie au totalitarisme, 1938-1948*, Bruxelles, 1981, p.154-155.
- 8 Horia Nestorescu-Bălcescu, *Teohari Georgescu, 1908-1976*, în "Arhivele Totalitarismului", nr.1/1995, p.210-213; *** *Teohari Georgescu*, București, 1951.
- 9 *** *Ana Pauker*, București, 1951; Moses Rosen, *Primejdii, încercări, miracole*, 1990, p.108; Robert Lee Wolff, *The Balkans in our Time*, New York, 1967, p.278. De semnalat că în pregătirea Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945, cu ocazia Conferinței Organizației Regionale București, în cuvîntul de deschidere rostit de Neagu Andrei prezentîndu-se realizările din anii luptei din ilegalitate, au fost citați pentru merite deosebite, în ordine, Ana Pauker, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Vasile Luca și Teohari Goergescu, *Conferința organizației regionale București, 10-11-12 august 1945*, București, 1945, p.17-18.
- 10 R. L. Wolff, *op. cit.*, p.278; *** *Vasile Luca*, București, 1951.
- 11 Vezi pentru datele biografice, Gh. I. Ioniță, *Un eminent om de stat și patriot înflăcărat - dr. Petru Groza*, în "Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", 1/1968, p.27-36.

- 12 Arhivele Statului București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 112/1944, f.16-17.
- 13 *Ibidem*, p.32.
- 14 Idem, fond Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat, dosar 22/1944 , f.8.
- 15 Arhivele Statului Iași, fond Comitetul Regional Frontul Plugarilor Moldova, dosar 3/1945, f.56-58.
- 16 Gheorghe Țuțui, *Dezvoltarea P.C.R. în anii 1944-1948*, în "Anale de istorie", nr.6/1970, p.6.
- 17 Vezi, pe larg, Gheorghe Onișoru, *Preliminarii politice la 6 martie 1945. Activitatea guvernului Rădescu*, în "Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»", tom.XXXII/1995, p.133-146.
- 18 Arhivele Statului București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 122/1944, f.9.
- 19 *Ibidem*, f.5.
- 20 *Conferința Națională a P.C.R. Raportul politic al C.C. expus de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej*, București, 1945, p.42.
- 21 Arhivele Statului Iași, fond Comitetul Regional de Partid Moldova, dosar 4/1944-1945, f.3.
- 22 Idem, fond Comitetul Regional Moldova Frontul Plugarilor, dosar 42, f.165.
- 23 *** *Principiul bumerangului. Documente ale procesului Lucrețiu Pătrășcanu*, București, 1996, p.11-12.
- 24 Arhivele Statului București, fond Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat, dosar 125/1947, vol.I., p.15.
- 25 *Ibidem*, p.17.
- 26 Observația este desprinsă din excelenta analiză, Constantin Dumitrescu, *Cetatea totală. Comunismul despuiat de legende*, München, 1982, p.230.